

RITA MILIŪNAITĖ

Lietuvių kalbos institutas

ORCID id: orcid.org/0000-0002-2292-1818

Mokslinių tyrimų kryptys: neologija, norminamoji kalbotyra, sociolingvistika.

DOI: doi.org/10.35321/all85-15

PRIESAGOS *-IETIS*, *-Ė* VEDINIAI DABARTINĖJE LIETUVIŲ KALBOJE: NORMA IR VARTOSENOS POKYČIAI

Derivatives with the Suffix *-ietis*, *-ė* in the
Lithuanian Language: Norm and Changes in
Usage

ANOTACIJA

Straipsnyje nagrinėjami bendrinės lietuvių kalbos kodifikacijos problemų keliantys priesagos *-ietis*, *-ė* vediniai, atskleidžiamas kodifikuotų normų santykis su dabartinės šių vedinių vartosenos polinkiais. Pagal formaliuosius ir semantinius darybos pamato požymius aptariamos penkios priesagos *-ietis*, *-ė* vedinių grupės. Išryškinami svarbiausi priesagos *-ietis*, *-ė* vedinių kodifikacijos raidos momentai ir nurodomi veiksniai, lemiantys šių vedinių normų nestabilumą bei pokyčių kryptis. Siūloma galimų kodifikacijos keitimo sprendinių, kurie leistų sumažinti atsiradusias kodifikuotos normos ir vartosenos prieštaras. Straipsnis sudaro pagrindą toliau gilinti tyrimus, remiantis susistemintomis priesagos *-ietis*, *-ė* vedinių ypatybėmis ir išryškinta jų kodifikacijos problematika.

ESMINIAI ŽODŽIAI: bendrinė kalba, žodžių daryba, priesaga, kodifikacija, destandartizacija.

ANNOTATION

The article addresses problematic (as far as the codification of the standard Lithuanian language is concerned) derivatives with the suffix *-ietis*, *-ė*, reveals the relationship between the codified norms and the trends in the contemporary usage of these derivatives. Five

groups of derivatives with the suffix *-ietis*, *-ė* are discussed on the basis of the formal and semantic attributes of their derivational base. The key moments in the development of the codification of the derivatives with the suffix *-ietis*, *-ė* are identified and the factors that determine the instability of the norms of these derivatives and the course of their transformation are specified. A number of potential solutions to altering the codification are suggested to minimise the resulting contrast between the codified norm and usage. The article lays the foundations for further in-depth research grounded on the structured attributes of the derivatives with the suffix *-ietis*, *-ė* and the highlighted problems of codification.

KEYWORDS: standard language, word-formation, suffix, codification, destandardization.

ĮVADAS

Pastaraisiais dešimtmečiais globalizacijos lemiami bendrinių Europos kalbų postandartizacijos procesai (žr. Coupland, Kristiansen 2011: 161–176; Ghyselen et al. 2016: 75–91; Ayres-Bennett 2021: 49–50) ryškūs ir lietuvių kalboje (žr. Miliūnaitė 2019: 1–29). Ribos tarp bendrinės kalbos ir nebendrinių atmainų darosi ne visada apibrėžtos. Kad ir kuri pokyčių versija – bendrinių kalbų „liaudiškėjimo“ (demotizacijos), naujo standarto kūrimosi (restandartizacijos) ar bendrinių kalbų ribų siaurėjimo ir nebendrinių atmainų plitimo (destandartizacijos) – būtų būdinga įvairioms kalboms, viešoji vartoseną patiria nemažų permainų.

Dėl bendrinės lietuvių kalbos ir substandarto (žr. Miliūnaitė 2019: 8–16) sąveikos viešojoje vartosenoje, įskaitant žiniasklaidą, padaugėjo šnekamojo stiliaus arba nelaikomų bendrinės kalbos norma reiškinių. Kartu tai padidino viešosios vartosenos variantiškumą, kuris, būdamas natūrali gyvos kalbos ypatybė ir pokyčių variklis (plg. Aitchison 2013: 99), savo ruožtu kelia ir normų kaitos klausimą. Dėl kodifikacijai būdingos inercijos neretai atsiranda jos ir realiosios vartosenos prieštarų, todėl kodifikaciją kartais reikia persvarstyti ir iš naujo pasverti normų ribą brėžiančius argumentus. Kai kurie normintojų sprendimai rodo, kad kodifikacija darosi lankstesnė, įteisinama daugiau iki tol nenorminiais laikytų, tačiau laisvuosiuose stiliuose itin paplitusių variantų. Jų priėmimą į bendrinę kalbą galima pagrįsti funkciniu tikslingumu ir iš dalies – vidine lietuvių kalbos sistemos raida¹.

¹ Plg. žargonine laikytos priesagos *-iokas*, *-ė* (vediniuose *klasiokas*, *-ė*, *grupiokas*, *-ė* ir pan.) kodifikacijos pokyčius (eKP: Žodžių sandara, priesaga *-iokas*, *-ė*). Prieiga internete: https://ekalba.lt/kalbos-patarimai/II.%20%C5%BDod%C5%BEiai%20su%20baigmenimis:%2055.%20-iokas,%20-%C4%97?paieska=-iokas*&i=484ab071-33d3-4ed0-8a33-bf687c91e12f [žiūrėta 2021-09-30].

Sisteminė lietuvių kalbos žodžių darybos normų peržiūra iš esmės buvo atlikta dar XX a. II pusėje, rengiant *Kalbos praktikos patarimus* (KPP₁ 1976; KPP₂ 1985). Valstybinė lietuvių kalbos komisija (toliau – VLKK) nuolat svarsto kirčiavimo, leksikos, gramatikos, rašybos, skyrybos normas ir atnaujina jų vartojimo rekomendacijas. Žodžių darybos dalykai pastaruoju metu nebuvo nuosekliau peržiūrimi.

Straipsnyje keliamas tikslas aptarti vienos iš normų atžvilgiu problemiškesnių – priesagos *-ietis*, *-ė* vedinių kodifikaciją ir panagrinėti kodifikuotų normų santykį su dabartinės vartosenos polinkiais. Šiam tikslui pasiekti numatomi tokie uždaviniai:

1) apibūdinti už normos ribų arba paribyje esančius priesagos *-ietis*, *-ė* vedinius ir atskleisti svarbiausias jų darybos, funkcionavimo bei kodifikavimo ypatybes;

2) išryškinti veiksnius, lemiančius priesagos *-ietis*, *-ė* vedinių normų nestabilumą bei pokyčių kryptis;

3) iškelti svarbiausias priesagos *-ietis*, *-ė* vedinių kodifikacijos problemas ir aptarti jos keitimo galimybes.

Šiuo kartu svarbu sistemiškai aprėpti priesagos *-ietis*, *-ė* vedinių visumą, todėl nagrinėjama tema yra plati, ir tai suprantant straipsnyje ribojamasi tik esminiais dalykais, kurie tolesniuose tyrimuose gali būti plečiami ir konkretinami.

Taikomas kokybinio tyrimo metodas: atvejo (vedinių su priesaga *-ietis*, *-ė* realiosios vartosenos ir kodifikacijos būklės) tyrimas, siekiant pateikti iš situacijos analizės kylančią problematiką. Šis tyrimas apima trijų dėmenų – vartosenos duomenų, pagrindinių aprašomųjų veikalų ir kalbos rekomendacijų turinio analizę. Lyginami šie kintamieji: struktūriniai bei funkciniai vedinių su priesaga *-ietis*, *-ė* požymiai, santykis su bendrinės kalbos norma ir norminės vertės argumentavimas; nustatomi jų tarpusavio ryšiai ir galimos pokyčių kryptys.

Duomenys rinkti iš įvairių skaitmeninių šaltinių ir duomenų bazių: DVK, ReKB, ND, eKP, VLKK KB², taip pat vartosenos faktų patikrai naudojant interneto paieškos įrankį „Google“. Iš itin gausių vartosenos ir knyginės norminamosios literatūros šaltinių šiam straipsniui atrinkti tik esmingiausi faktai ir kalbos rekomendacijų teiginiai.

² Išanalizuota šiuose šaltiniuose sukaupta informacija apie priesagos *-ietis*, *-ė* vedinius: DVK – apie 100 atrankinių viešosios vartosenos nuo 1998 m. faktų, turinčių kodifikacijai reikšmingų požymių); ReKB – 152 kalbos rekomendacijos nuo 1983 m.; ND – 25 naujažodžiai; eKP – 16 leksikalizuotų ir 5 bendrosios rekomendacijos iš dviejų kodifikacijos darbų. Konkrečių šaltinių sudarymo principai pateikiami pačių šaltinių aprašuose.

1. NORMINIAI PRIESAGOS *-IETIS*, *-Ė* VEDINIAI

Priesagos *-ietis*, *-ė* vedinių normų ribas apibrėžia dvi linijos: aprašomųjų gramatikų teiginiai, apibūdinantys norminę vartoseną, ir kalbos rekomendacijose pateikiamas nenorminių atvejų vertinimas.

Pagrindinėse lietuvių kalbos gramatikose priesagos *-ietis*, *-ė* vediniai priskiriami asmenų pavadinimų pagal jų kilimo bei gyvenamąją vietą darybos kategorijai (LKG 1965: 411–412; DLKG 2006: 139–140). Panagrinėjus kelių pagrindinių lietuvių kalbos žodynų (LKŽ_e, DLKŽ₇, BŽ) antraštynus, matyti, kad pamatiniai šių vedinių žodžiai gali būti miestų (*Kaunas* → *kaunietis*, *-ė*), miestelių (*Zapyškis* → *zapyškietis*, *-ė*), kaimų (*Gudiškiai* → *gudiškietis*, *-ė*) vardai arba stambesnių objektų – administracinių vienetų (*kaimas* → *kaimietis*, *-ė*; *miestas* → *mietietis*, *-ė*), regionų (*Suvalkija* → *suvalkietis*, *-ė*), valstybių (*Kanada* → *kanadietis*, *-ė*), žemynų (*Europa* → *europietis*, *-ė*), kitokių vietovių ar vietų (*kalnas* → *kalnietis*, *-ė*; *šiaurė* – *šiaurietis*, *-ė*; *užsienis* – *užsienietis*, *-ė*) pavadinimai. Taigi pamatiniu žodžiu eina semantiškai gana apibrėžtos grupės tikriniai ir bendriniai daiktavardžiai – asmens kilmės arba gyvenamosios vietos pavadinimai.

Laisvuosiuose stiliuose pasitaiko ir ne visai įprastų pavienių vedinių, išlaikančių pamatinio žodžio semantinę ryšį su vietos pavadinimu, pavyzdžiui:

O atpylus penkerius metelius už nukniauktą miltų maišą, žmogelis būna praėjęs tokias „**užgrotiečių**“³ šalies“ akademijas, kad nagai niežti imtis „rimto verslo“! (Jurgis Kunčinas, *Lietuvos aidas*, 1999-02-12)

Taip pat minėtose gramatikose nurodoma esant retokų kitokių šios priesagos vedinių:

Čia pat galima paminėti ir tuos palyginti apyrečius priesagos *-ietis*, *-ė* vedinius (paprastai naujadarus), kurie žymi ne asmens ryšį su vieta (pasakyta dažniausiai tikrinu, rečiau bendrinu pagrindiniu daiktavardžiu), o jo priklausymą (savo ideologija, veikla, kraujo giminyse...) prie kokio kolektyvo, žmonių grupės ar pan., pvz.: *ansamblietis*, *-ė*, *giminiųetis*, *-ė*, *gvardietis*, *-ė*, *leninietis*, *-ė*, *pasaulietis*, *-ė*, *spartakietis*, *-ė*, *šeimynietis*, *-ė*, *tautietis*, *-ė*. (LKG 1965: 412)

³ T. y. tų, kurie laikinai gyvena už grotų (kalėjime). Pamatinis žodis gali būti junginys *už grotų* arba *užgrotis*, nors šis LKŽ siejamas tik su bažnyčios aplinka (r. 1. altorius; 2. vieta, atskirta grotų: *Bobnyčios užgrotis*).

Atskiresni yra tie vediniai (paprastai naujadarai), kurie žymi ne asmens ryšį su vieta, o jo priklausymą (savo ideologija, veikla, kraujo giminyste...) kokiam nors žmonių telkiniui ar pan., pvz.: *ansamblietis*, *-ė*, *šeimynietis*, *-ė*, *tautietis*, *-ė*. (DLKG 2006: 140)

Taigi gramatikos iš esmės fiksuoja ir kitos darybos kategorijos galimybę, tik jos aiškiai neapibrėžia, pažymėdamos tokių vedinių naujumą ir „atskirumą“. Dabartinėje vartosenoje jie kur kas įvairesni ir jau ne nauji ar apyrečiai, o priešingai – gausūs.

2. UŽ NORMOS RIBŲ ARBA PARIBYJE ESANTYS PRIESAGOS *-IETIS*, *-Ė* VEDINIAI⁴

Aprašomuosiuose ir norminamuosiuose veikaluose priesagos *-ietis*, *-ė* vediniams daryti pažymimi keli apribojimai⁵, atsižvelgiant į darybos pamato formaliuosius bei semantinius požymius ir priklausymą darybos kategorijai. Pagal šias ypatybes, taip pat problemišką santykį su bendrinės kalbos normomis vartosenoje funkcionuojančius priesagos *-ietis*, *-ė* vedinius galima suskirstyti į kelias grupes.

2.1. Priesagos *-ietis*, *-ė* vediniai iš būdvardžių – asmenų pavadinimai pagal vidinę ypatybę

XX a. pabaigoje lietuvių kalbos vartosenoje atsirado priesagos *-ietis*, *-ė* vedinių, kurių darybos pamatas – ne gramatikose nurodomas daiktavardis, o būdvardis. Tokių vedinių realiai funkcionuoja vos keli, bet jie vartosenoje – ne tik kasdienėje kalboje, bet ir žiniasklaidoje, labai išplitę: *gerietis*, *-ė* (*geras* + *-ietis*) ‘kas daro gera, gerai elgiasi’ ir *blogietis*, *-ė* (*blogas* + *-ietis*) ‘kas daro bloga, blogai elgiasi’. Pavyzdžiui:

⁴ Straipsnyje vartojamas terminas *vediniai*, nes žodžių su priesaga *-ietis*, *-ė* daugumą sudaro vedybos būdu atsiradę nauji žodžiai. Terminas *dariniai* vartojamas tik 2.2 skyriuje aptariamiems mišriuoju būdu sudarytiems žodžiams įvardyti.

⁵ Su darybos pamato sandaros ir semantiniiais apribojimais susiję ne tik priesagos *-ietis*, *-ė* vediniai. Tai neretas lietuvių kalbos žodžių darybos reiškinys. Pavyzdžiui, nemažai tokių apribojimų turi itin produktyvi būdvardžių darybos priesaga *-inis*, *-ė* (plačiau žr. Kniūkšta 1976: 7–55).

[...] rašytojas, pasitelkęs stebuklinės pasakos tradicijas, pamažu ištrina didaktinę „**geriečių** ir **blogiečių**“ schemą. (*Lietuvos aidas*, 1998-10-17, DVK)

„Ar jis **gerietis** ar **blogietis**? – klausdavo mama. (*Literatūra ir menas*, 2007-05-25, DVK)

Ši fobija itin dažnai sutinkama tarp tų vyrų, kurie nenori būti **blogiečiais** tos moters akyse, su kuria jie pradžioje užmezga intymų kontaktą, o paskui palieka ir grįžta pas savo buvusią. (*lrytas.lt*, 2011-11-10, DVK)

„Bet ne visi virusai yra **blogiečiai**. Be tam tikro tipo virusų mes negalėtume išgyventi, nes kai kurie naudojami biotechnologijoje vakcinoms kurti“, – aiškina biologijos mokytoja. (*delfi.lt*, 2020-04-19, DVK)

Darybos pamatas šiuo atveju lemia ir tokių vedinių priklausymą kitai darybos kategorijai – ne asmenų pavadinimams pagal kilmę bei priklausymą, o vardadžodinės ypatybės turėtojų pavadinimams. Taigi gali būti įvardijami ne tik asmenys, bet ir kitos gyvos ar sugyventos būtybės. Darybos atžvilgiu šie priesagos *-ietis*, *-ė* vediniai panašūs į norminius priesagos *-uolis*, *-ė* vedinius (plg. *geruolis*, *-ė*; *smarkuolis*, *-ė*, *baikštuolis*, *-ė* ir pan.).

Ne vėliau kaip nuo 1992 m. tokius priesagos *-ietis*, *-ė* vedinius imta taisyti įvairiuose kalbos praktikos leidiniuose ir straipsniuose (KPP₂ 1985 tokių taisyčių dar nebuvo). Motyvuojama tuo, kad su priesaga *-ietis*, *-ė* daromi asmenų pavadinimai pagal gyvenamąją ar kilimo vietą, o norint pabrėžti žmogaus gerumo ar blogumo ypatybės gausumą, šios priesagos vediniai netinka (RekB 1992, 1999). Minimas ir darybos pamato apribojimas: su priesaga *-ietis*, *-ė* bendrinėje kalboje nedaromi vediniai iš būdvardžių (VLKK KB). Teikiami tokie atitikmenys:

blogietis, *-ė ntk.* = *blogasis*, *-oji*; *blogiukas*, *-ė*; *bloguolis*, *-ė*; *blogutis*, *-ė*;
gerietis, *-ė ntk.* = *gerasis*, *-oji*; *geruolis*, *-ė*; *gerutis*, *-ė*; *geriukas*, *-ė*.

Vartosenos duomenys rodo, kad redaguojamų leidinių kalboje stengiamasi šiuos atitikmenis diegti, tik ne visada sistemiskai. Pasitaiko variacijų ir tame pačiame tekste:

[...] studijos vadybininkė iš nevilties pasirašo kontraktą su beveik animacijos klasiška ir tuo uždega žalią šviesą ne tik **geruoliams** Rokiui ir Bulvinkliui, bet ir **blogiečiams**, be kurių nebūtų ir šito filmo. (*Respublika*, priedas *Plius TV*, 2021-03-23, DVK)

Laisvuosiuose stiliuose (kasdienėje kalboje, elektroninėje komunikacijoje ir pan.) nenorminiai vediniai tebėra paplitę. Viena iš jų gajumo priežasčių ta, kad teikiamieji atitikmenys, ypač *blogiečio*, *-ės*, kalbos vartotojams ne visada atrodo tinkami, skamba dirbtinokai, pavyzdžiui:

*Gyvenime esate **geriukas** ar **blogiukas**? (Lietuvos žinios, 2001-08-18, DVK)*

*Testas prenumeratoriams: ar pažinsite bent 9 iš 12-os garsiausių kino „**blogiukų**“? (15min.lt, 2021-06-30, DVK)*

Vedinsys *blogietis*, *-ė* dažnai turi stiprų neigiamą semantinę krūvį (pavyzdžiui, įvardijant kūrinį suaugusiesiems veikėjus), o atitikmenys *blogiukas*, *-ė*, *blogutis*, *-ė* padaryti su deminutyvinėmis priesagomis; priesagos *-uolis*, *-ė* vediniai dažnai reiškia teigiamas ypatybes (plg. *darbštuolis*, *šaunuolis*, *gražuolis* ir pan.). Sudaiktavardėję įvardžiuotiniai būdvardžiai *blogasis*, *-oji*, *gerasis*, *-oji* taip pat ne visada sakinyje tinka. Taigi vartoseną rodo, kad teikiama norma nėra itin tvari. Kokia kodifikacijos išeitis? Siekiant išlaikyti kalbamųjų vedinių pamato ir darybos reikšmės sistemiškumą, bendrinėje kalboje tokių vedinių, juolab semantiškai labai ribotų, reikėtų ir toliau nepripažinti norma – palikti juos substandartui. Ieškant adekvačių atitikmenų, labiau išnaudotinos lietuvių kalbos žodžių darybos galimybės. Menkinamąjį atspalvį turinčių priesagų galima rasti ne vieną (žr. ŽDV): *blogūnas*, *-ė*, *blogišius*, *-ė* (ND) ir kt.

2.2. Priesagos *-ietis*, *-ė* dariniai iš keliažodžių junginių – asmenų pavadinimai pagal gyvenamąją vietą ar priklausymą bendruomenei

Vartosenoje esama priesagos *-ietis*, *-ė* asmenų pavadinimų, padarytų mišriuoju – dūrybos-priesagų (Keinys 1999: 23), arba kompozicijos-sufiksacijos, būdu, kur „formantu eina priesaga sykiu su dūrybos forma (sandūra)“ (Urbutis 2009: 341). Pavyzdžiui, į ND įtrauktas naujažodis *laisvarinkietis*, *-ė* (‘laisvosios rinkos propaguotojas’), sudarytas iš žodžių junginio *laisvoji rinkla* ir priesagos *-ietis*, *-ė*⁶ (dar žr. Murmulaitytė 2020: 4). Lietuvių kalbos žodžių darybos aprašuose pažymima, kad gyvų tokio darybos būdo žodžių „visai nedaug tėra“,

⁶ Beje, ND yra ir tos pačios reikšmės darybos variantas su priesaga *-ininkas*, *-ė*: *laisvarinkininkas*, *-ė*. Dar plg. *plokščiažemininkas*, *-ė* „teorijos, kad Žemė plokščia, šalininkas“, sudarytas iš junginio *plokščia žemė* ir priesagos *-ininkas*, *-ė* (ND).

pavyzdžiui, *keturvėjininkas*, *-ė*, *pelėkautai* ir kt. (Keinys 1999: 23), ir jo „vaidmuo lietuvių kalbos žodžių daryboje visai menkas“ (Urbutis: 2009: 341). Šiuose aprašuose atspindėta norminė XX a. pab. lietuvių kalbos vartosena. Tačiau realiai tuo metu tokie dariniai plito – ne be rusų kalbos įtakos⁷, todėl sovietmečio kalbos praktikos leidiniuose gausu jų taisymų.

KPP₁ įdėta viena vartoseną ribojanti rekomendacija: „asmenų pavadinimams sudaryti iš dvižodžių gyvenamųjų, darbo vietų pavadinimų“. Taisomi tipiški sovietinio laikotarpio pavyzdžiai – *naujagyvenimietis* ir *raudonžvaigždietis* (KPP₁ 1976: 88). Ta pati rekomendacija pakartota ir prie sudurtinių žodžių, tik apibrėžtis kiek išplėsta (KPP₁ 1976: 255):

[Nevart.] 1. sudurt. asmenų pavadinimai, padaryti iš dvižodžių bei keliažodžių gyvenamųjų arba darbo vietų, įstaigų, įmonių arba organizacijų pavadinimų“.

KPP₂ ši rekomendacija kiek koreguota ir taip pat pateikta dviejose vietose (priesagos *-ietis* ir sudurtinių žodžių straipsniuose), prie ankstesnių pavyzdžių pridėtas *metalokonstrucijietis* (KPP₂ 1985: 89; 283):

1) **-ietis** – nevert. asmenų pavadinimams iš dvižodžių kolektyvų ar gyvenamųjų vietų pavadinimų: *naujagyvenimietis* (= „Naujojo gyvenimo“ kolūkio narys), *raudonžvaigždietis* (= „Raudonosios žvaigždės“ fabriko darbininkas).

2) Sudurtiniai žodžiai. III. Priesagos.

3. asmenis reiškiantys sudurt. žodžiai, padaryti iš dvižodžių ar keliažodžių gyvenamųjų arba darbo vietų, įstaigų, įmonių ar organizacijų pavadinimų: *naujavilnietis* (= *Naujosios Vilnios gyventojas*), *naujagyvenimietis* (= „Naujojo gyvenimo“ kolūkietis, „Naujojo gyvenimo“ kolūkio narys), *raudonžvaigždietis* (= „Raudonosios žvaigždės“ artelės darbininkas), *metalokonstrucijietis* (= *metalo konstrukcijų gamyklos darbuotojas*).

Taisomuose pavyzdžiuose vyrauja priesagos *-ietis*, *-ė* dariniai iš darbo vietų, kolektyvų pavadinimų. Iš keliažodžių gyvenamųjų vietų pavadinimų taisomas tik vienas darinys – *naujavilnietis*.

DKKS (1997) perimtas toks pat vertinamasis požiūris į šiuos darinius: rekomendacija panaši, tik, be *naujavilniečio*, pridėti dar du dariniai – iš dvižodžio gyvenamosios vietos pavadinimo ir iš žodžių junginio *vaikų namai*, kuris reiškia tiek gyvenamąją vietą, tiek priklausymą konkrečiai bendruomenei:

⁷ Pagrindiniuose žodynuose tuo metu buvo įteisinti vertiniai iš rusų kalbos *jaunagardietis*, *-ė* (*Jaunoji gvardija*) ir *raudonarmietis*, *-ė* (*Raudonoji Armija*) (Simonaitytė 1979: 44).

2.3. Neteiktini sudurtiniai žodžiai

2.3.1. Asmenis reiškiantys priesagos **-ietis**, **-ietė** žodžiai, padaryti iš dvižodžių ar keliažodžių gyvenamųjų, darbo vietų, įstaigų, įmonių ar organizacijų pavadinimų, pvz.: *naujavilnietis* (= *Naujosios Vilnios gyventojas*), *kazlųrūdietis* (= *Kazlų Rūdos gyventojas*, *kazlinis*), *vaiknamietis* (= *vaikų namų auklėtinis*).

Dabartinėje vartosenoje esama abejojų šio darybos tipo darinių.

1) Dariniai asmenims pavadinti su priesaga *-ietis*, *-ė* sudaromi iš keliažodžių tiek Lietuvos, tiek kitų šalių gyvenamųjų vietų pavadinimų (plačiau žr. Liutkevičienė 2008: 80–102). Paprastai verčiamasi dviem būdais:

a) asmenų pavadinimai sudaromi tik iš antrojo žodžio, taigi priesagos *-ietis*, *-ė* vedinys tokiu atveju normos nepažeidžia, pavyzdžiui:

Kudirkos Naumiestis – *naumiestietis*, *-ė*⁸ (RekB, DLKŽ);

Maršalo salos – *maršalietis*, *-ė* (VGP);

Rytų Timoras – *timorietis*, *-ė* (VGP);

b) kodifikuotos normos ribos pažeidžiamos, kai asmenų pavadinimai sudaromi iš abiejų junginio žodžių šaknų arba kartais iš pirmo viso žodžio⁹. DVK fiksuota:

Kazlų Rūda – *kazlųrūdietis*, *-ė*¹⁰,

Naujoji Akmenė – *naujaakmenietis*, *-ė*,

Naujoji Vilnia – *naujavilnietis*, *-ė*

Naujasis Orleanas – *naujaorleanietis*, *-ė*,

Naujoji Zelandija – *naujazelandietis*, *-ė*¹¹.

⁸ Žemaičių Naumiesčio ar apylinkių gyventojams vadinti vartojamas priesagos *-iškis*, *-ė* vedinys: *naumiestiškis*, *-ė* (DLKŽ).

⁹ Šis atvejis neapima darinių, sudarytų iš keliažodžių gyvenamųjų vietų pavadinimų, kurių pirmas dėmuo yra nekaitomas, nes toks sudėtinis pavadinimas sąlygiškai traktuojamas kaip vienažodis, plg.: *Burkina Fosas* – *burkinafasietis*, *-ė*; *Kosta Rika* – *kostarikietis*, *-ė*, *San Marinas* – *sanmari-nietis*, *-ė* ir kt. (VGP).

¹⁰ Tiesa, VLKK KB dėl šio žodžio daroma išlyga: „siūlomas **kazlinis** (vartosenoje dažnai prireikia vienažodžio įvardijimo) neprigijo, Kazlų Rūdos gyventojai vartoja **kazlųrūdietį**, taigi **kazlųrū-dietis** galėtų būti vertinamas kaip išimtis iš taisyklės.“ [žiūrėta 2021-08-27].

¹¹ VGP sąrašė įteisintas tik sudėtinis pavadinimas *Naujosios Zelandijos gyventojas*, tačiau į BŽ ant-raštiną yra įtrauktas ir *naujazelandietis* (kol kas be straipsnio), tad galima tikėtis kodifikacijos pokyčių.

Taigi ir vartoseną, ir kol kas pavienės kodifikacijos išimtis rodo aiškia pokyčių kryptį – priesagos *-ietis*, *-ė* vedinių regularumą, nepaisant darybos pamato. Kitaip tariant, jeigu į keliažodžius gyvenamųjų vietų pavadinimus žiūrėsime kaip į pastoviuosius glaudžiai susijusių žodžių leksikos vienetus (*Kazlų Rūda*, *Naujoji Zelandija*), galimybė iš jų daryti asmenų pavadinimus su priesaga *-ietis*, *-ė* tikslingai nusveria formaliuosius tokių darinių darybos pamato apribojimus.

2) Dariniai iš keliažodžių įvairias bendruomenes įvardijančių – darbo vietų ar įmonių, organizacijų, partijų, socialinių grupių ir pan. – pavadinimų vartosenoje nėra labai dažni. Tiesa, jie paprastai nėra ir ilgaamžiai, nes keičiasi gyvenimo realijos. Šiuokart svarbu pats vartosenoje funkcionuojantis darybos modelis. Pavyzdžiui:

liberalsąjūdiečiai – Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdžio nariai (ND);

socialdarbiečiai – Lietuvos socialdemokratų darbo partijos nariai (ND);

lietrytiečiai – 1. dienraščio „Lietuvos rytas“ darbuotojai; 2. buvusios krepšinio komandos „Lietuvos rytas“ žaidėjai (DVK);

šiaurovasariečiai – tarptautinio literatūros forumo „Šiaurės vasara“ dalyviai (DVK).

Kas lemia aptartųjų priesagos *-ietis*, *-ė* darinių, kurių pamatas – keliažodžiai pavadinimai, gyvybingumą? Be abejo, šiuo atveju realiąją (ne kodifikuotąją) normą reguliuoja kalbos ekonomijos principas. Rekomendacijose siūlomi keliažodžiai atitikmenys su žodžiais *gyventojas*, *darbuotojas*, *darbininkas*, *narys* ir pan. kasdieni vartosenai nėra patogūs. Dėl minėto viešosios kalbos išlaisvėjimo ir bendrinės kalbos „šnekiškumo“ vienažodžiai variantai su priesaga *-ietis*, *-ė* tampa realiąja norma ir sukuria dvejetainę kodifikacijos prieštarą (dėl darybos pamato ir priklausymo darybos kategorijai), kartu būtinybę ją šalinti.

2.3. Priesagos *-ietis*, *-ė* vediniai – gyventojų pavadinimai, padaryti iš valstybių pavadinimų, turinčių priesagą *-ija*

Lietuvių kalboje yra susiklostęs stiprus polinkis greta valstybių pavadinimų, kurie baigiasi *-ija*, vartoti tradicinius jų gyventojų pavadinimus (dažnai

sutampančius su tautovardžiais¹²) su galūnėmis *-as*, *-ė* arba *-is*, *-ė* – be priesagos *-ietis*, *-ė*. Pavyzdžiui:

albanas, *-ė* (*Albanija*),
australas, *-ė* (*Australija*),
brazilas, *-ė* (*Brazilija*),
graikas, *-ė* (*Graikija*),
kinas, *-ė* (*Kinija*),
latvis, *-ė* (*Latvija*),
siras, *-ė* (*Sirija*),
turkas, *-ė* (*Turkija*).

Šis polinkis dažnai minimas sovietinio laikotarpio kalbos praktikos leidiniuose. KPP₁ (1979) daroma skirtis tarp tradicinių ir naujesnių pavadinimų: „dabar paprastai vart. priesaga *-ietis*, neatsižvelgiant į tai, ar tas valstybės pavadinimas turi priesagą *-ija*, ar jos neturi“. KPP₂ (1985) taip pat patariama geriau nevertoti priesagos *-ietis*, *-ė* „senesniems tradiciniams pavadinimams iš valstybių pavadinimų su priesaga *-ija*“ ir taisomi keturi vediniai: *australietis*, *brazilietis*, *kinietis*, *portugalietis*.

Vartosenoje pastebimas priešingas polinkis: kai kurie tradiciniai nepriesaginiai variantai iki šiol konkuruoja su priesagos *-ietis*, *-ė* vediniais. Ypač dažnai taisomas bene labiausiai paplitęs vedinys *kinietis*, *-ė*. Yra buvę taisyti net vartosenoje pasitaikę *albanietis*, *-ė* (RekB 2000); *belgietis*, *-ė* (Piročkinas 1990: 56); dabar šių žodžių realioji norma nusistovėjo ir sutampa su kodifikuotąja – *albanas*, *-ė*; *belgas*, *-ė*. Beje, priesagos *-ietis*, *-ė* siūlyta atsisakyti dar keliais pavieniais atvejais, tačiau nepriesaginiai variantai neišgalėjo, pvz.: vietoj *indonezas*, *-ė*, *melanezas*, *-ė* (RekB 1993) įteisinti *indonezietis*, *-ė*; *melanezietis*, *-ė*.

Neišleista iš akių, kad yra įsigalėjusių ir priesaginių vedinių (*Azija* – *azijietis*, *-ė*, *Suvalkija* – *suvalkietis*, *-ė*) (Piročkinas 1990: 56). Naujesniuose tyrimuose, išnagrinėjus daugiau ir įvairesnių duomenų, taip pat nurodoma, kad toks darybos polinkis būdingas tik senesniems (tradiciniams) valstybių gyventojų pavadinimams: „taisyklė turi per daug išimčių, kad jos būtų galima laikyti visais atvejais“ (Liutkevičienė 2008: 83). Naujesni ir rečiau vartojami gyventojų pavadinimai, išlaikant šio darybos tipo reguliarumą, daromi su priesaga *-ietis*, *-ė*, pvz.:

Gambija – *gambietis*, *-ė*,

¹² Apie valstybių gyventojų pavadinimų ir tautovardžių santykį plačiau žr. Liutkevičienė 2001: 61–62. Apskritai polinkis darybiškai skirti valstybių gyventojų pavadinimus (šiuos daryti su priesaga *-ietis*, *-ė*), nuo tautovardžių (be priesagos *-ietis*, *-ė*, tik su galūnėmis *-as*, *-ė*; *-is*, *-ė*) nėra itin ryškus (žr. Liutkevičienė 2001: 61).

*Kenija – kenietis, -ė,
Namibija – namibietis, -ė.*

Kada pradėti taisyti šios grupės priesagos *-ietis, -ė* gyventojų pavadinimai, tikslių duomenų nėra. Juozas Balčikonis 1952 m. Lietuvos TSR Mokslų akademijos salėje rusų kalba vykusios tarptautinės leksikologijos, leksikografijos ir terminologijos konferencijos pranešime, kalbėdamas apie rengiamą naują norminamąjį bendrinės (tuo metu – literatūrinės) kalbos žodyną¹³, užsiminė apie Jono Jablonskio taisyką. Seniau vietoj žodžio *kumaey* buvę rašoma *kinietis*, o Jablonskis spaudoje paaiškines, kad turi būti *kinas* (Balčikonis 1978: 2013). Tačiau paties Jablonskio raštuose (tiek penkiatomyje, tiek dvitomyje) šio fakto nepavyko aptikti, nemini jo ir Jablonskio darbų tyrėjas Arnoldas Piročkinas (1986).

Taigi kodifikuota norma spaudžiama iš dviejų pusių: tradicijos vartoti nepriesaginius vedinius ir siekio išlaikyti priesagos *-ietis, -ė* darybos tipo reguliarumą. Tiesa, vienu kitu atveju rekomendacijose įsipina ir distinktyvumo kriterijus: kai kurie nepriesaginiai vediniai, tarp jų ir istorines realijas reiškiantys gyventojų pavadinimai, gali sutapti su kitais žodžiais, o priesagos *-ietis, -ė* vediniai padeda išvengti dviprasmiškumų. Pavyzdžiui, ginant formą *kinietis*, sakoma, kad vartojant nepriesaginį žodį *kinas* (vyr. g.), gali susidaryti dviprasmybė su homonimu *kinas* (r. „1. kinematografijos menas; 2. kinematografijos technika“, LKŽ). Vis dėlto paprastai kontekstas padeda suvokti, apie ką kalbama, todėl šių darybos variantų įvairavimas net tame pačiame tekste greičiau rodo tik redagavimo trūkumus, pgl.:

Kinietis išskleidė žemėlapi, kuriame buvo įdėti 1000 litų, ir ėmė aiškinti vienai merginų, ko ieško. Vos žvilgtelėjusi mergina stvėrė žemėlapi su pinigais ir spruko. Tuo metu jos draugė pagriebė dvi ant žemės padėtas **kinu** kuprines. (*Lietuvos rytas*, 2000-08-30, DVK)

UAB „V[...]“ **kiniečių** restoranas **KINŲ** DRAGONAS (*rekvizitai.lt*, 2021-08-18, DVK)

Rekomendacijose nurodoma ir daugiau galinčių sudaryti dviprasmybę (tačiau retai vartojamų) atvejų:

¹³ Minimas žodynas – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* buvo išleistas 1954 m. Iki šiol jo yra išėję 8-i leidimai (tarp jų ir elektroniniai, internetiniai). 1-ame leidime kalbamasis vedinys įdėtas su nuoroda: **kiniečiai** žr. **kinai**, o naujausiuose jo nebėra kaip nenorminio.

Babilonija – *babilonietis*, *-ė* (ne *babilonas*, *-ė*),
Kalifornija – *kalifornietis*, *-ė* (ne *kalifornis*¹⁴, *-ė*),
Kolumbija – *kolumbietis*, *-ė* (ne *kolumbas*, *-ė*).

VLKK 2008 m. patvirtino rekomendaciją „Dėl valstybių gyventojų pavadinimų“ (VGP), kurioje išlaikoma tradicinė norma, kartu įteisinta minėtų išimčių. Ji gerokai stabilizavo kodifikaciją ir neabejotinai turi poveikį oficialiajai vartosenai. Atsižvelgiant į leksiškai ir darybiškai gana ribotą pamatinių žodžių, reiškiančių įvairias gyvenamąsias vietas ir turinčių priesagą *-ija*, skaičių, galima prognozuoti sąlyginį normų stabilumą, nors dėl įvairių išimčių ir tradicinių variantų gausos vartosenoje, ypač laisvojoje, įvairavimas neišvengiamas.

2.4. Priesagos *-ietis*, *-ė* vediniai – asmenų pavadinimai pagal būrimąsi koku nors pagrindu (pagal profesiją, veiklos sritį, organizaciją, kolektyvą ir pan.)

Ši priesagos *-ietis*, *-ė* vedinių grupė yra gausiausia ir nuolat pildosi. Itin marga pamatinių žodžių, reiškiančių įvairias koku nors pagrindu besiburiančių asmenų grupes, semantika. Esama duomenų, kad jau XX a. pr. J. Jablonskis ėmė taisyti kai kuriuos priesagos *-ietis*, *-ė* vedinius – kaip tik priklausančius šiai grupei. Kaip nurodo Arnoldas Piročkinas, Liudo Giros, klausiusio Jablonskio paskaitų, 1905 m. užrašuose fiksuota, kad Jablonskis teikė taisyti draugijų narių pavadinimus su šia priesaga (Piročkinas 1986: 68). Pavyzdžiui, pažymėta, kad taisytini *juozapiečiai*, ir su klaustuku nurodytas atitikmuo – priesagos *-ininkas*, *-ė* vedinys *juozapininkai* (t. y. Šv. Juozapo draugijos nariai).

1914 m. Jablonskis priesagos *-ietis*, *-ė* vedinių taisymsus pagrindė plačiau, pažymėdamas, kad šios rūšies daiktavardžiai „žmogaus palinkimo, jo mėgstamojo darbo, jo spalvos – aikštėn nekelia“ (Jablonskis 1914: 88–89):

Žmogų, kurs yra prišlijęs prie „mokslo, ūkio, Aušros, Ryto draugijos“ ir rūpinasi jų reikalais [...] turėtume vadinti, man rodosi, taip-pat m o k s l i n i n k u , ū k i n i n k u , a u š r i n i n k u , r y t i n i n k u (taip ir rašo dabar daugumas laikraščių). [...] vadinti tam tikrų draugijų narius, greitai kalbant, a u š r i e č i a i s , m a l d i e č i a i s , m o k s l i e č i a i s , r y t i e č i a i s , ū k i e č i a i s , v a r p i e č i a i s “ – žmonių kalba jokios teisės mums neduoda.

¹⁴ Plg. *kalifornis* – radioaktyvusis cheminis elementas – lėtai skylančias dirbtinis metalas (Cf) (BŽ).

Arnoldas Piročkinas, nurodęs dar keletą vėlesnių šios priesagos Jablonskio taisymsų, tarp jų *pasaulietį*, vietoj kurio teiktas *pasaulininkas*, rašo: „Tolesnė priesagos *-ietis* vartoseną bendrinėje kalboje nuėjo ne Jablonskio nurodyta kryptimi: šiandien norminiais laikomi vediniai *žalgirietis, tiesietis, pasaulietis, leninietis, partietis* (KPP 89¹⁵). Toks šios priesagos vartojimas, be kita ko, slypi jau Jablonskio teiktame žodyje *tautietis*“ (Piročkinas 1986: 68).

Taigi pagrindinis Jablonskio argumentas – „žmonių kalba jokios teisės mums neduoda“. Pojablonskinio laikotarpio rekomendacijų dėl vedinių su priesaga *-ietis, -ė* vartojimo, kaip matyti iš *Kalbos patarėjo* (KP 1939), nebūta daug: į šį kalbos vadovą jų įdėta vos viena kita. Pavyzdžiui, taisytas vedinys *darbietis, -ė* junginyje *darbiečių partija – darbo partija* (turėta galvoje Anglijos leiboristų partija).

Rekomendacijų ypač padaugėjo sovietmečiu – taisymsų skelbta periodinėje spaudoje ir specialiuose kalbos žurnaluose, taip pat KPP₂:

-ietis [...]

geriau nevert.: 1. asmenims pavadinti pagal profesiją, darbo pobūdį, lankymosi vietą: *švietimietis* (– *švietimo darbuotojas, pedagogas*), *būrelietis* (– *būrelio narys*), *geležinkelietis* (– *geležinkelininkas*), *darželietis* (– *darželinukas*).

Šių rekomendacijų turinys ir gausumas rodo buvus didelį poreikį pavadinti asmenis pagal būrimąsi koku nors pagrindu, ir priesaga *-ietis, -ė* pasirodė esanti labai paranki tokiems pavadinimams daryti. Pasirinktas ne pats griežčiausias vertinimo laipsnis „neteiktina“, o tik „geriau nevertoti“ leidžia manyti, kad turėta argumentų, neleidusių normą ir jos pažeidimą aiškiai atriboti. Greičiausiai tai susiję su 1-ame straipsnio skyriuje minėtais LKG teiginiais, nepaneigiančiais galimybės daryti šios grupės asmenų pavadinimus. Tad KPP₁ vienas vartotinių priesagos *-ietis, -ė* vedinių punktus suformuluotas taip:

[Vart.:] 2. asmenų pavadinimams pagal priklausymą kokiam nors kolektyvui, organizacijai, srovei: *spartakietis, žalgirietis, kolūkietis, ansamblietis, tautietis, pasaulietis, leninietis*.

Į KPP₂ kai kurių ankstesnio leidimo žodžių, kaip vartotinių, nebedėta, o formuluotė kiek pasiaurinta:

¹⁵ Arnoldo Piročkino citatoje pateikti pavyzdžiai ne visai sutampa nei su KPP₁, nei su KPP₂ pavyzdžiais, nors knygos sutrumpinimų sąrašė (p. 238) nurodytas tuo metu ką tik išleistas 2-asis leidimas (KPP₂).

[Vart.:] 2. pagal priklausymą kai kuriems kolektyvams, komandoms: *kibirkštietis* (: „Kibirkštis“), *kolūkietis* (: *kolūkis*), *žalgiriečiai* (: „Žalgiris“).

Riba tarp KPP₂ rekomendacijos „geriau nevartoti“ ir teikinio „vartotina“ tapo neapibrėžta, nes priešingose pozicijose atsiduria semantiškai iš dalies sutampančios grupės: norma siejama su asmenų priklausymu „kai kuriems kolektyvams“, o „geriau nevartoti“ siejama su profesija ir darbo pobūdžiu ar lankymosi vieta. Pavyzdžiui, *būrelietį* ar *darželietį* semantiškai galima būtų priskirti ir vartotinųjų grupei – pagal priklausymą kolektyvams.

1975 m. Stasys Keinys straipsnyje „Priesaginė lietuviškų terminų daryba“, nagrinėdamas terminų žodynuose pateikiamus darinius, priesagą *-ietis*, *-ė* įdėjo į skyrių „Vardažodinės ypatybės turėtojų ir profesiniai asmenų pavadinimai“ ir davė tokių pavyzdžių: *kolūkietis*, *olimpietis*, *pasienietis*, *piliėtis*, *užsienietis*, *valstietis*. Prie jų prirašyta pastaba (Keinys 1975: 45):

Šio tipo vedinių nemaža dalis pavadinama asmenis pagal jų kilimo bei gyvenamąją vietą, tačiau tokie vediniai, kaip *olimpietis* ir pan., yra artimai susiję su vardžodinės ypatybės turėtojų pavadinimais.

Taigi pripažįstama, kad net tokioje griežčiau reguliuojamoje srityje kaip terminija priesagos *-ietis*, *-ė* vediniai neišsitenka vienos darybos kategorijos ribose.

Vida Simonaitytė 1976 m. išsamiai išnagrinėjo vartosenoje padažnėjusių šios grupės priesagos *-ietis*, *-ė* vedinių pamatinių žodžių ypatybes ir pagal tai suskirstė vedinius į kelis pogrupius (Simonaitytė 1976: 38–44). Atsižvelgiant į tas ypatybes, toliau glaustai apžvelgiami ir dabartinės vartosenos pokyčiai¹⁶.

1) Asmenų pavadinimai pagal priklausymą kolektyvui, padaryti **iš vietovių pavadinimų**. Sovietmečiu jie buvo daromi „pagal priklausymą kolūkiui, tarybiniam ūkiui ar kitam kokiam ūkiui, gamybos įmonei, mokyklai“ ir pan., pvz.: *butrimonietis*, *-ė* (Butrimonių kolūkis); *arvydietis*, *-ė* (Arvydų žuvininkystės ūkis), *skiemonietis*, *-ė* (Skiemonių vidurinė mokykla). Šiuo atveju semantinė slinktis nuo gyventojų, susijusių su vietoje, pavadinimo prie asmens, priklausančio vietovės vardą turinčiam kolektyvui, pavadinimo yra natūrali, nors, kaip pažymi V. Simonaitytė, esą nenatūralu, jeigu vietos gyventojų pavadinimai yra įsigalėję su kitomis priesagomis (pvz., *salantiškiai*), o kolektyvų pavadinimai iš tų

¹⁶ Pažymėtina, kad surinkti duomenų apie nedideliems kolektyvams priklausančių asmenų pavadinimus yra keblu, nes į viešąją vartoseną, ypač pagrindinę žiniasklaidą, jų patenka nedaug. Tokie pavadinimai funkcionuoja gana ribotai ir yra dažnesni regionų spaudoje ar konkrečių bendruomenių kuriamuose tekstuose.

pačių vietovardžių sudaromi su priesaga *-ietis*, *-ė* (pvz., *salantiečiai*) (Simonaitytė 1979: 40). Išeinant iš sovietinės sistemos ir ėmus kurtis privatiems ūkiams, šio pogrupio vedinių semantinis laukas XXI a. pr. ryškiai keitėsi. Kiek šiandien aktuali kolektyvams priklausančių asmenų pavadinimų daryba su priesaga *-ietis*, *-ė* iš vietovardžių, regis, nėra plačiau tyrinėta.

2) Asmenų pavadinimai, padaryti **iš kolektyvų** (sporto, meno, leidinių, leidyklų ir pan.) **simbolinių pavadinimų**. Šis asmenų pavadinimų pogrupis itin gausus ir nuolat atsinaujina. Sovietmečiu tokius vedinius skatino ir vertiniai iš rusų kalbos, kur jie turi priesagą *-ey*, o lietuvių kalboje pagal šį pavyzdį pasidaryti vediniai „užgožia kitas formas, pirmiausia daiktavardžius su priesaga *-ininkas* (Simonaitytė 1979: 41). Ankstyvuoju posovietiniu laikotarpiu DVK fiksuota daugybė panašių pavyzdžių (dažnai kaip kuopinių pavadinimų), pvz.: *plekšniečiai* (menininkų „Plekšnės“ klubo nariai), *hermiečiai* (banko „Hermis“ darbuotojai), *respublikiečiai* – dienraščio „Respublika“ darbuotojai, *santariečiai* (organizacijos „Santara-Šviesa“ nariai), *voidiliečiai* („Vaidilos“ teatro aktoriai) ir kt. Jų gausu ir šiandieninėje vartosenoje, pvz.: *pegasiečiai* (knygų prekybos tinklo „Pegasas“ klubo nariai, ND), *bohemiečiai* (operos meno trupė – pagal pirmąją pastatytą operą „Bohema“, ND) ir kt.

3) Asmenų pavadinimai, padaryti iš daiktavardžių (rečiau – būdvardžių), **kurie įeina į sudėtinius įmonių pavadinimus** ir rodo jų gaminamą produkciją; tokie vediniai ir sovietmečiu buvę „reti, neįprasti ir dažniausiai nepateisinami“, pvz.: *hidraulietis*, *-ė* (Hidraulinių pavarų gamykla) (Simonaitytė 1979: 42–43). Sovietmečiu taisyti *autokompresorietis* (Autokompresorių gamykla), *grąžtie-tis* (Grąžtų gamykla), *metalietis* (Metalų dirbinių gamykla) (RekB 1983) ir kt. Atkūrus nepriklausomybę Lietuvoje atsirado įmonių su nelietuviškais arba hibridiniais pavadinimais. Kaip vadinami šių įmonių darbuotojai, reikėtų atskirų tyrimų, paremtų apklausomis.

4) Asmenų pavadinimai, padaryti **iš asmenvardžių**, kuriais žymimų asmenų vardais vadinami kolektyvai, judėjimai ir pan., pvz.: *čiurlioniečiai* (Čiurlionio vidurinės meno mokyklos auklėtiniai), *janoniečiai* (Janonio popieriaus fabriko darbininkai). V. Simonaitytės teigimu, tai „naujas, neįprastas kalbos reiškiny; jam plisti gali padėti rusų kalba“ (Simonaitytė 1979: 42). Sovietinio laikotarpio rekomendacijose taisyti *kudirketis*, *-ė* (= *kudirkaitis*, *-ė*; *kudirkininkas*, *-ė*; *kudirkinukas*, *-ė*), *maironietis*, *-ė* (= *maironaitis*, *-ė*) (RekB 1989) ir kt., taip pat asmenvardinės kilmės filosofijos mokyklų šalininkų ar sekėjų pavadinimai, pvz., *berkietis* (= *berklininkas*) (RekB 1987). Atkūrus nepriklausomybę, atgaivintos įvairios religinės draugijos, taisyti ir jų pavadinimai: *birutietės* (= *birutininkės*), *uršulietės* (= *uršulininkės*), *zitetės* (= *zitininkės*) (RekB 1994, 1996). Šių dienų vartosenoje iš asmenvardžių daromų asmens pavadinimų taip pat esama, pvz. (DVK): *daukantiečiai* (1. Vilniaus Simono Daukanto gimnazijos auklėtiniai,

2. Simono Daukanto bibliofilų klubo nariai ir kt.), *vydūniečiai* (1. Vydūno draugijos nariai, 2. Šilutės Vydūno gimnazijos auklėtiniai) ir pan. Jie taip pat linkę konkuruoti su kitų priesagos vediniais. DVK fiksuota *čiurlioniukai* (Čiurlionio menų mokyklos auklėtiniai), *naujaliukai* (Kauno Juozo Naujaliao muzikos gimnazijos auklėtiniai).

5) Asmenų pavadinimai, padaryti iš įvairių kolektyvų ir organizacijų bendrinių pavadinimų, pvz.: *darželiētis*, *-ė* (darželio auklėtinis), *leidykliētis*, *-ė* (leidyklos darbuotojas), *švietimietis*, *-ė* (liaudies švietimo darbuotojas) ir pan. (Simonaitytė 1979: 43). *Darželiēčiai* (greta varianto *darželinukai*) ir *švietimiečiai* plačiai paplitę ir šiandieninėje vartosenoje, nors rekomendacijose aiškinta, kad pastarasis yra rusų kalbos *просвещеней* vertinys (RekB 1990). Pripažįstama esant įteisintų išimčių (*ansambliētis*, *tautietis*), bet „dauginti tokių išimtinių darinių netikslinga“ (RekB 1992). Vartosenoje *ansambliēčiai* iki šiol konkuruoja su diegtu variantu *ansamblininkai*.

Stipri norminamoji kova ilgą laiką vyko dėl termino geležinkelių transporto darbuotojams pavadinti: *geležinkeliētis*, *-ė* ar *geležinkelininkas*, *-ė*. Kaip pažymi S. Keinys, norminis variantas *geležinkelininkas*, *-ė* jau buvo teikiamas 1921–1926 m. veikusios valstybinės Terminologijos komisijos, o jo konkurentas *geležinkeliētis*, *-ė* atmetas, nes lietuvių kalboje asmenims pagal jų darbo ar veiklos sritį, taip pat darbo vietą, jo priemonę, objektą ir pan. vartojami priesagos *-ininkas*, *-ė* vediniai (Keinys 2000). Pagrindiniai lietuvių kalbos žodynai pateikia priesagos *-ininkas*, *-ė* vedinį kaip pagrindinį variantą (LKŽ_e) arba kaip vienintelį norminį¹⁷, terminijoje tik jis ir teikiamas vartoti, tačiau laisvųjų stilių vartosenoje šie abu vediniai tebekonkuruoja.

Nesėkmingai mėginta taisyti žodžius *olimpiētis*, *-ė* (= *olimpininkas*, *-ė*, *olimpiadininkas*, *-ė*), *pasienietis*, *-ė* (= *pasienininkas*, *-ė*; *pasieninkas*, *-ė*) (RekB 1993, 1996, 2000). *Olimpiētis*, *-ė* nebuvo dedamas į DLKŽ, teiktas tik *olimpiadininkas*, *-ė*, tačiau dabartinėje vartosenoje šių žodžių reikšmės išsiskyrė: *olimpiadininkas*, *-ė* reiškia ‘mokinį ar studentą, mokslinės olimpiados dalyvį’, o *olimpiētis*, *-ė* – ‘olimpinių žaidynių dalyvį’ ir Graikijos kalno Olimpo gyventoją, vieną iš dievų senovės graikų mitologijoje (BŽ). *Pasienietį*, *-ė* iš pradžių rekomenduota palikti tik pasienio gyventojams vadinti, tačiau pagrindiniuose žodynuose matyti abiejų variantų konkurencija ir nusistovintis teikimas šį vedinį vartoti reikšme ‘šalies pasienio sargybos karys’ (DLKŽ₇). Dar plg.: *klubietis*, *-ė* ‘klubo narys’ vartosenoje dažnesnis už variantą *klubininkas*, *-ė* (ND). Tai rodo, kad priesagos *-ietis*, *-ė* vediniai įvairių kolektyvų nariams vadinti dažnai užima stipresniojo konkurento padėtį.

¹⁷ Plg.: DLKŽ nuo 3-iojo leidimo (1993) teikiama: **geležinkeliētis**, *-ėntk.* = geležinkelininkas.

6) Atskirą pogrupį, kuris sovietmečiu buvo pasitraukęs į pasyviąją vartoseną, sudaro **partijų narių pavadinimai**, prie jų šliejasi ir **visuomeninių judėjimų narių pavadinimai**. Pagrindiniuose žodynuose fiksuotas tik žodis *partietis*, –ė su nuoroda „žr.“ į gerėlesnį variantą *partinis*, –ė. Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo išvakarėse atsiradusio visuomeninio judėjimo – Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio – dalyviai iki šiol dažnai vadinami *sąjūdiečiais*, nors šis vedinys dažnai taisytas ir konkuruoja su oficialiajai vartosenai teiktinesniu variantu *sąjūdininkai*, o kartais – ir su neigiamą atspalvį turinčiu vediniu *sąjūdistai*¹⁸.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę ir kartu pradėjus gaivinti prieškariu gyvavusias partijas, taip pat steigti naujas, jų nariams vadinti dažniausiai renkama si priesagos *-ietis*, –ė vediniai, daromi iš partijų pavadinimų ar atskirų jų žodžių, pvz.¹⁹: *darbiečiai* (Lietuvos demokratinės darbo partijos nariai, vėliau Darbo partijos nariai); *prisikėliečiai* (Tautos prisikėlimo partijos nariai); *tvarkiečiai* (partijos „Tvarka ir teisingumas“ nariai); *laisviečiai* („Laisvės“ partijos nariai)²⁰ ir kt. Taip pat plg.: *maršiečiai* – renginio „Didysis šeimos gynimo maršas“ ir iš jo besirutuliojančio judėjimo dalyviai²¹. Apskritai partijų pavadinimų sudarymas, jų variantų konkurencija – perspektyvi atskirų studijų tema.

Visa aptartoji vedinių grupė – asmenų pavadinimai pagal būrimąsi koku nors bendru pagrindu – yra komplikuočiausia normų atžvilgiu tiek dėl įsigalėjusių išimčių, tiek dėl ribų tarp normos ir klaidos nykimo, tiek dėl nuolatinio ir gausaus naujų vedinių radimosi.

Kaip rašoma vienoje rekomendacijoje, priesagų *-ietis*, –ė ir *-ininkas*, –ė „reikšmių sistema suardyta“ (RekB 1996). Taigi dabartinė vartoseną žymi ilgus metus vykstantį procesą – priesagos *-ietis*, –ė produktyvumo²² didėjimą ir darybos galimybių plėtrą, kartu tolimą nuo kodifikuotos normos. Per daugiau kaip šimtą bendrinės kalbos normų raidos metų kai kuriais atvejais kodifikacija švelnėjo, tačiau keli ryškūs vartosenos polinkiai jai iki šiol prieštarauja. Kodifikacija turėtų atspindėti tik bendruosius realiosios normos polinkius, o konkretūs vediniai turėtų būti vertinami atsižvelgiant į kiekvieno iš jų konkurencinius požymius

¹⁸ Plačiau dėl šios šaknies vedinių darybos ir vartojimo dažnumo žr. Čižik-Prokaševa 2018: 149–150; 161–162.

¹⁹ Pateikiama ir tokių partijų pavadinimų, kurie fiksuoti DVK ir ND, bet ilgainiui pačių partijų neliko.

²⁰ ND fiksuota ir daugiau variantų šios partijos nariams pavadinti: *laisvistai*, *laisvūnai*, *laisvininkai*.

²¹ ND fiksuota ir daugiau variantų šio judėjimo nariams pavadinti: *maršininkai*, *maršistai*, *šeimamaršininkai*, *šeimamaršiai*.

²² Dėl produktyvumo sampratos žodžių daryboje žr. Urbutis 2009: 309–314. Tiriamam atvejui svarbu galėjimas su šia priesaga kurti naujus vedinius.

(dažnumą, norminimo tradiciją, naujos reikšmės ar jos stilistinio-funkcinio atspalvio išsiskyrimą ir kt.).

2.5. Priesagos *-ietis*, *-ė* vediniai kai kuriems asmenų pavadinimams pagal gyvenamąją ar kilmės vietą daryti

Norminiai priesagos *-ietis*, *-ė* vediniai kaip tik tinka asmenims pagal gyvenamąją ar kilmės vietą pavadinti. Kai kuriose rytų aukštaičių šiaurės rytų ir gretimose šnektose tradiciškai vartojama *pasvaliečiai*, *pakruojiečiai*, *joniškietčiai* ir pan. Tačiau ši priesaga tarmėms, skirtingai nei bendrinei kalbai, nėra labai būdinga (Norkaitienė, Girdenis 1987: 13). Įvairiuose Lietuvos regionuose įprastos kitos priesagos, pavyzdžiui, *-ėnas*, *-ė*; *-iškis*, *-ė*; *-ininkas*, *-ė*; *-uvis*, *-ė*; *-inis*, *-ė* ir kt. Pavyzdžiui, žemaičiams ypač būdingi priesagos *-iškis*, *-ė* vediniai (*telšiškis*, *-ė*; *salantiškis*, *-ė*; *tauragiškis*, *-ė* ir kt.), Rytų Lietuvoje dažna priesaga *-ėnas*, *-ė* (*anykštėnas*, *-ė*; *kupiškėnas*, *-ė*; *užpalėnas*, *-ė* ir kt.).

Dėl priesagos *-ietis*, *-ė* produktyvumo ir išorinio veiksnio – išplitusios migracijos ši priesagų įvairovė kartu su tradicinėmis tarmėmis nyksta. Su ja dabar dažniausiai ir linkstama daryti tokius pavadinimus (apeinant ir 2.3 skyriuje aptartą formalųjį apribojimą). Todėl vartosenoje atsiranda konkuruojančių variantų, pavyzdžiui, *linkuvis*, *-ė* – *linkuvietis*, *-ė*, *telšiškis*, *-ė* – *telšietis*, *-ė* ir pan. Tiek sovietmečio, tiek pastarųjų dešimtmečių kalbos rekomendacijose patariama bendrinėje kalboje išlaikyti autentiškus įvairiems Lietuvos regionams būdingus skirtingų priesagų ar galūnių vedinius, kurie paprastai reiškia ir atitinkamos šnektos atstovą, pavyzdžiui:

1) *-ėnas*, *-ė*:

anykštėnas, *-ė* ‘Anykščių ar jo apylinkių gyventojas’;

biržėnas, *-ė* ‘Biržų ar jo apylinkių gyventojas’;

ratnyčėnas, *-ė* ‘Ratnyčios kaimo gyventojas’;

2) *-iškis*, *-ė*:

kelmiškis, *-ė* ‘Kelmės ar jos apylinkių gyventojas’;

skuodiškis, *-ė* ‘Skuodo ar jo apylinkių gyventojas’;

skaudvilėškis, *-ė* ‘Skaudvilės ar jos apylinkių gyventojas’;

3) *-ininkas*, *-ė*:

nidininkas, *-ė* ‘senasis Nidos gyventojas’;

ventininkas, *-ė* ‘Ventės kaimo gyventojas’;

4) *-uvis*, *-ė*:

linkuvis, -ė 'Linkuvos ar jos apylinkių gyventojas';

šeduvis, -ė 'Šeduvos ar jos apylinkių gyventojas';

5) -inis, -ė:

sen. *marijampolinis*, -ė | *marijampolietis*, -ė 'Marijampolės ar jo apylinkių gyventojas';

sen. *šakinis*, -ė | *šakietis*, -ė 'Šakių ar jo apylinkių gyventojas';

f) -is, -ė:

baisogalis, -ė 'Baisogalos ar jos apylinkių gyventojas'.

XX a. II pusės kalbos rekomendacijose minimas vartosenos polinkis skirti minėtuosius tradicinius gyventojų pavadinimus nuo miestų ir kitų stambesnių gyvenamųjų vietų gyventojų pavadinimų. Kitaip tariant, jeigu kalbama apie miesto ar miestelio gyventojus, gali būti vartojami priesagos *-ietis*, -ė vediniai, o jeigu reikia pabrėžti vietos kilmę ir tarmę ar šnektą, vartojami, jei yra, tradiciniai kitų priesagų vediniai. Plg.: *kupiškietis*, -ė 'Kupiškio miesto gyventojas, -a' ir *kupiškėnas*, -ė 'Kupiškio ir jo apylinkių gyventojas, mokantis tos vietos šnektą'. 1987 m. žurnale *Mūsų kalba* Milda Norkaitienė ir Aleksas Girdenis rašė (Norkaitienė, Girdenis 1987: 13–15):

Tose šnektose, kurios turi ne po vieną priesagą, jų vedinius linkstama skirti pagal reikšmę. Pavyzdžiui, vietomis aukštaičiuose priesagos *-ėnas*, -ė vediniai gali reikšti tam tikros apylinkės ar šnektos žmogų, o *-iškis*, -ė ar *-ietis*, -ė vediniai – atitinkamo miestelio ar miesto gyventoją [...].

Ką daryti su dvejopų vedinių reikšminio skaidymosi polinkiu, sunku dabar pasakyti. Mums atrodo, kad kol kas šis skaidymas būtų gana dirbtinis, brukamas kalbai per prievartą – jį galėtume pagrįsti tik tais atsitikimais, kai vienas iš vedinių yra specialus mokslo terminas.

Taigi šie priesagos *-ietis*, -ė vedinių ir jų variantų santykiai nėra tvarūs, tai ilgai trunkantis procesas, besitęsiantis ir mūsų dienomis. Aiškios sistemos nematyti ir norminamuosiuose žodynuose (DLKŽ, BŽ). Pokyčių kryptis rodo raiškos niveliaciją ir gali būti kiek koreguojama kodifikacijos, išlaikant tiek autentiškus vietos gyventojų pavadinimus, tiek įtvirtinant šnektų pavadinimus kaip kalbotyros terminus.

IŠVADOS

1. Norminiai priesagos *-ietis*, -ė vediniai pagrindinėse lietuvių kalbos gramatikose priskiriami asmenų pavadinimų pagal jų kilimo bei gyvenamąją vietą

darybos kategorijai, o kodifikacijos šaltiniai nurodo esant tam tikrų darybos pamato apribojimų. Dabartinės lietuvių kalbos vartosenos ir kalbos rekomendacijų duomenys rodo, kad realiai funkcionuojantys priesagos *-ietis*, *-ė* vediniai ne visada atitinka kodifikuotą normą, todėl susidaro kodifikacijos ir vartosenos prieštarų.

2. Dabartinė priesagos *-ietis*, *-ė* vedinių įvairovė atspindi ilgus metus vykstantį procesą – šios priesagos darybinių galimybių plėtrą, t. y. vedinių reguliarumą ir gausėjimą, nepaisant gramatikose įtvirtintų normų. Šį procesą sustiprino Europos šalyse pastaruoju dešimtmečiu itin ryški postandartizacijos banga, lemianti bendrinių kalbų „šnekiškėjimą“, standarto ir nebendrinių atmainų ribų nykimą.

2.1. Vartosenoje priesagos *-ietis*, *-ė* vedinių darybos pamatas darosi sudėtingesnis ir įvairesnis, nei nurodyta aprašomosiose gramatikose: šių vedinių daromas ne tik iš darybiškai paprastos sandaros, bet ir iš sudėtingesnių pamatinių žodžių kamienų, vienu kitu atveju – ne tik iš daiktavardžių, bet ir iš būdvardžių.

2.2. Dalis priesagos *-ietis*, *-ė* vedinių priklauso ne gramatikų nurodomai asmenų pavadinimų pagal jų kilimo bei gyvenamąją vietą darybos kategorijai, o kitai – vardažodinės ypatybės turėtojų pavadinimų darybos kategorijai.

2.3. Šį procesą lydi gausi variantiškų vedinių konkurencija, kurioje priesagos *-ietis*, *-ė* vediniai paprastai yra linkę užimti stipresnę poziciją ir išgalėti vartosenoje. Tai lemia priesagos *-ietis*, *-ė* produktyvumas, kalbos ekonomiškumo principas (*kazlūrūdietis*, *-ė* patogiau nei *Kazlų Rūdos gyventojas*, *-a*), kai kuriais atvejais – distinktyvumas (*olimpiadininkas*, *-ė* nelygu *olimpietis*, *-ė*).

3. Remiantis pamatinių žodžių formaliaisiais požymiais ir semantika, taip pat vedinių priklausymu skirtingoms žodžių darybos kategorijoms, galima skirti penkias kodifikacijos atžvilgiu problemiškas priesagos *-ietis*, *-ė* vedinių grupes. Kartu, atsižvelgiant į žodžių darybos sistemos dėsningumus, vartosenos polinkius (vedinių vartojimo dažnumą) ir pokyčių kryptis, galima siūlyti kelis kodifikacijos peržiūros sprendinius.

3.1. Kodifikacijai prieštarauja asmenų pavadinimų daryba iš keliažodžių junginių – pagal asmens gyvenamąją vietą ar priklausymą bendruomenei (pvz., *kazlūrūdietis*, *-ė*, *naujazelandietis*, *-ė*). Kodifikacija švelnintina (ir tai išimčių būdu jau pradėta daryti), nes vartosenos pokytis natūralus ir funkciškai tikslingas dėl kalbos ekonomijos.

3.2. Kodifikacijai prieštarauja gyventojų pavadinimų iš valstybių pavadinimų su *-ija* daryba (*kinietis*, *-ė*), kai turimas tradicinis nepriesaginis pavadinimas (*kinas*, *-ė*). Išlaikytinas dabartinis kodifikacijos būvis, remiantis normų stabilumo principu.

3.3. Problemiška, be aiškių normos ribų yra asmenų pagal būrimąsi kokių nors pagrindu (pagal profesiją, veiklos sritį, organizaciją, kolektyvą ir pan.)

pavadinimų daryba (*švietimietis, -ė; darželietis, -ė; maironietis, -ė; laisvietis, -ė*). Kadangi kodifikacija pripažįsta kai kurias išlygas ir išimtis, o vartosenoje tokių vedinių itin gausu, ieškotina aiškesnių kriterijų, kaip išplėsti ir aiškiau apibrėžti normų ribas.

3.4. Priesagos *-ietis, -ė* vediniai niveliuoja regionų skirtumus atspindinčių tradicinių asmenų pavadinimų pagal gyvenamąją vietą darybą (*salantietis, -ė – salantiškis, -ė*). Tradiciškai įsitvirtinusių kitų priesagų (*-ėnas, -ė; -iškis, -ė; -ininkas, -ė; -uvis, -ė; -inis, -ė* ir kt.) vediniai kodifikaciškai palaikytini.

4. Per daugiau kaip šimtą bendrinės kalbos normų raidos metų susiklosčiusi priesagos *-ietis, -ė* vedinių kodifikacija turėtų geriau atliepti natūralius vartosenoje išryškėjančius žodžių darybos polinkius. Kodifikacijos stabilumas išlaikytinas ten, kur vartosenos pokyčiai yra atsiradę dėl kitų kalbų poveikio ir neturi sisteminio bei funkcinio pagrindo pačioje lietuvių kalboje.

ŠALTINIAI

BŽ – *Bendrinės lietuvių kalbos žodynas*, red. kolegija D. Liutkevičienė, D. Murmulaitytė, V. Sakalauskiene, A. Gritėnienė, A. Gaidienė, D. Daugirdienė, L. Jonušys, vyr. red. D. Liutkevičienė. Prieiga internete: <https://ekalba.lki.lt/bendrines-lietuviu-kalbos-zodynas> [žiūrėta 2021-09-01-09-30].

DKKS – *Didžiųjų kalbos klaidų sąrašas*. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos patvirtintas 1997-12-18. Nr. 68. 2019-01-31 nutarimas atšauktas. Prieiga internete: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.E6FA99389109>.

DLKG 2006 – *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, 4-oji pataisyta laida, red. V. Ambrazas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

DLKŽ₆ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, vyr. red. S. Keinys, 6-asis (3-iasis e.) leidimas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2006.

DLKŽ₇ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, vyr. red. S. Keinys, 7-asis (4-asis e.) leidimas, atnaujinta versija, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2017. Prieiga internete: ekalba.lki.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas.

DVK – *Dabartinės vartosenos kartoteka*, asmeninis e. išteklius.

eKP – *Kalbos patarimai*. Kalbos rekomendacijų duomenynas, sud. R. Miliūnaitė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2021. Prieiga internete: <https://ekalba.lt/kalbos-patarimai/> [žiūrėta 2021-09-16].

KP 1939 – *Kalbos patarėjas*, par. L. Dambrauskas, red. A. Salys, P. Skardžius, Kaunas: Lietuvių kalbos draugija.

KPP₁ 1976 – *Kalbos praktikos patarimai*, sud. A. Pupkis, aut. A. Paulauskienė, V. Labutis, A. Pupkis, J. Šukys, A. Vanagas, J. Žemaitis, Vilnius: Mokslas.

KPP₂ 1985 – *Kalbos praktikos patarimai*, sud. A. Pupkis, vyr. red. Z. Zinkevičius, aut. A. Paulauskienė, V. Labutis, A. Pupkis, J. Šukys, A. Vanagas, J. Žemaitis, Vilnius: Mokslas.

LKG – *Lietuvių kalbos gramatika 2*, vyr. red. K. Ulvydas, Vilnius: Mintis, 1965.

LKŽ_e – *Lietuvių kalbos žodynas 1–20 (1941–2002)*, red. kolegija G. Naktinienė, J. Paulauskas, R. Petrokienė, V. Vitkauskas, J. Zabarskaitė, vyr. red. G. Naktinienė, e. variantas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008 (atnaujinta versija, 2017). Prieiga internete: <https://ekalba.lt/lietuviu-kalbos-zodynas>.

ND – Miliūnaitė R., Aleksaitė A. Lietuvių kalbos naujažodžių duomenynas [Tęstinis internetinis žinynas nuo 2011 m.], sud. R. Miliūnaitė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. Prieiga internete: <https://ekalba.lt/naujazodziai> [žiūrėta 2021-10-02].

RekB – *Kalbos rekomendacijų kompiuterinė bazė*. [Netiražuota kompaktinė plokštelė], Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2006.

VGP – *Rekomendacija „Dėl valstybių gyventojų pavadinimų“*. Patvirtinta Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2008-10-02 protokoliniu nutarimu Nr. PN-6; paskutinį kartą keista 20201221, Nr. PN11. Prieiga internete: <http://www.vlkk.lt/aktualiausios-temos/svetimvardziai/valstybiu-gyventoju-pavadinimai> [žiūrėta 2021-09-01].

VLKK KB – *Valstybinės lietuvių kalbos komisijos kalbos konsultacijų bankas*. Prieiga internete: <http://www.vlkk.lt/konsultacijos>.

ŽDV – Murmulaitytė D., Aleksaitė A. *Žodžių darybos vedlys*. [Elektroninis išteklius], Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2021. Prieiga internete: ekalba.lt/zodziu-darybos-vedlys/ [žiūrėta 2021-09-10].

LITERATŪRA

- Aitchison Jean 2013: *Language Change: Progress or Decay?* 4th ed., Cambridge: Cambridge University Press.
- Ayres-Bennett Wendy 2021: Modeling Language Standardization. *The Cambridge Handbook of Language Standardization* (Cambridge Handbooks in Language and Linguistics), eds. by W. Ayres-Bennett, J. Bellamy, Cambridge: Cambridge University Press, 27–64.
- Balčikonis Juozas 1978: *Rinktiniai raštai* 1, sud. A. Pupkis, Vilnius: Mokslas.
- Coupland Nikolas, Kristiansen Tore 2011: SLICE: Critical Perspectives on Language (De)standardization. *Standard Languages and Language Standards in a Changing Europe*, eds. by T. Kristiansen, N. Coupland, Oslo: Novus Press, 161–176.
- Čižik-Prokaševa Veslava 2018: Sąvokos *sqjūdis* iššaknijimas lietuvių kalboje. – *Acta Linguistica Lithuanica* 79, 144–176.
- Ghyselen et al. 2016: Ghyselen Anne-Sophie, Delarue Steven, Lybaert Chloé. Studying Standard Language Dynamics in Europe. – *Taal en Tongval* 68(2), 75–91.
- Jablonskis Jonas 1914: Rygiškių Jonas. *Kalbos dalykai*. – *Vilties priedas* 3, 81–94; 4 118–128. Taip pat: *Jablonskio raštai* 4. *Kalbos dalykai*, red. J. Balčikonis, Kaunas: Akcinė „Ryto“ bendrovė, 1935, 147–173.
- Keinys Stasys 1975: Priesaginė lietuviškų terminų daryba. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 16: *Lietuvių terminologija*, 7–56.
- Keinys Stasys 1999: *Bendrinės lietuvių kalbos žodžių daryba*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Keinys Stasys 2000: Keletas atsakymų į klausimus. – *Geležinkelininkas*, spalio 16 d.
- Kniūkšta Pranas 1976: *Priesagos -inis būdvardžiai. Daryba, reikšmės, gramatiniai sinonimai*, Vilnius: Mokslas.
- Liutkevičienė Danutė 2001: Apie tautybių ir gyventojų pavadinimus su priesaga *-ietis, -ė*. – *Kalbos kultūra* 74, 60–64. Prieiga internete: http://www.bendrinekalba.lt/Straipsniai/74/Liutkeviciene_KK_74_straipsnis.pdf.
- Liutkevičienė Danutė 2008: Valstybių gyventojų pavadinimai ir tautovardžiai. – *Kalbos kultūra* 81, 80–102. Prieiga internete: http://www.bendrinekalba.lt/Straipsniai/81/Liutkeviciene_KK_81_straipsnis.pdf.
- Miliūnaitė Rita 2019: Bendrinė lietuvių kalba Europos kalbų postandartizacijos kontekste. – *Bendrinė kalba* 92, 1–29. Prieiga internete: http://www.bendrinekalba.lt/Straipsniai/92/Miliunaite_BK_92_straipsnis.pdf. DOI: doi.org/10.35321/bkalba.2019.92.10.

Murmulaitytė Daiva 2016: Naujieji asmenų pavadinimai darybos ir semantiiniu aspektu. – *Lietuvių kalba* 10, 1–22. Prieiga internete: <https://www.zurnalai.vu.lt/lietuviu-kalba/article/view/22591/21824>.

Norkaitienė Milda, Girdenis Aleksas 1987: Dėl asmenų pavadinimo pagal gyvenamąją vietą. – *Mūsų kalba* 1, 13–15.

Piročkinas Arnoldas 1986: *Jono Jablonskio kalbos taisyms*, Kaunas: Šviesa.

Piročkinas Arnoldas 1990: *Administracinės kalbos kultūra*, Vilnius: Mintis.

Simonaitytė Vida 1979: Priesagos *-ietis*, *-ė* daiktavardžiai tarybinių metų raštu kalboje. – *Kalbos kultūra* 36, 38–44. Prieiga internete: http://www.bendrinekalba.lt/Straipsniai/36/Simonaityte_KK_36_straipsnis.pdf.

Urbutis Vincas 2009: *Žodžių darybos teorija, 2-rasis leidimas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Derivatives with the Suffix *-ietis*, *-ė* in the Lithuanian Language: Norm and Changes in Usage

SUMMARY

The object of the article is the derivatives with the suffix *-ietis*, *-ė*, which are problematic from the point of view of the codification of the standard Lithuanian language. As far as their formation is concerned, normative derivatives with this suffix in the mainstream grammars of the Lithuanian language are classed as personal names based on the person's place of origin or residence. Codification sources also point to certain restrictions of the derivational base. The derivatives with the suffix *-ietis*, *-ė* that are actually in use in the contemporary Lithuanian language do not always conform to the codified norm.

Based on the formal and the semantic attributes of the derivational base, there are five groups of derivatives with the suffix *-ietis*, *-ė* that fall outside or exist in the margins of the codified norm. The key moments in the development of the codification of the derivatives are highlighted and the factors that determine the instability of the norms of these derivatives and the course of their transformation are specified. The usage data have been collected in the databases and other digital resources listed among the references.

The variety of derivatives with the suffix *-ietis*, *-ė* in usage reflects the expansion of the derivational potential of this suffix – the regularity of derivatives and the increase in their number regardless of the traditional norms rooted in grammars – a process that has been taking place for years. The derivational base of the derivatives with the suffix

-ietis, -ė is becoming more intricate and variegated compared to descriptive grammars, with derivatives being made from both nouns and adjectives; both from structurally simple and more complex stems of underlying words. Some derivatives with the suffix *-ietis, -ė* fall within the formational category of the bearers of a nominal attribute rather than the one that is specified in grammars. This level of productivity of the suffix *-ietis, -ė* is driven both by the internal laws of language development and external factors.

This process is followed by a vibrant rivalry among varied derivatives, in which the derivatives with the suffix *-ietis, -ė* usually tend to come out on top and become prevalent in usage. It is the product of the principle of language efficiency (the derivatives are shorter and easier to use than phrases), the means of linguistic expression becoming increasingly productive, and the general course of language transformation: over the past decade, European states have been seeing a highly distinct wave of post-standardisation that brings substandard elements into public usage and erases the boundaries between standard languages and their non-standard variants.

Established after more than a hundred years of development, the codification of the derivatives with the suffix *-ietis, -ė* ought to respond to the natural trends in word formation that are emerging in usage with a higher degree of accuracy. The stability of codification should be preserved where changes are driven by the impact from other languages and are pushing the traditional derivatives with other suffixes out of usage and do not have a systemic and functional foundation in the Lithuanian language as such.

Įteikta 2021 m. spalio 11 d.

RITA MILIŪNAITĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius, Lietuva

rita.miliunaite@lki.lt